

1: Obsežni dinarski gozdovi pokrivajo večji del južnega dela Slovenije. Tukaj najdemo tudi enega izmed največjih strnjenih gozdnih kompleksov v Srednji Evropi. foto: Miha Krofel

Dinarski gozdovi na Kočevskem in Notranjskem, ki se neprekinjeno nadaljujejo v Gorski Kotar na Hrvaškem, sestavljajo enega izmed največjih strnjenih gozdnih kompleksov v Evropi. Ti dobro ohranjeni gozdovi Severnih Dinaridov slovijo kot eno izmed območij z najvišjo stopnjo biotske raznovrstnosti v Evropi. To gre predvsem na račun raznovrstnega živalstva nevretenčarjev, med katerimi najdemo številne endemite, torej vrste, ki živijo le tukaj in nikjer drugje na svetu. Obenem pa se dinarski gozdovi postavljajo tudi s pestrim svetom vretenčarjev, ki vključujejo tudi največje plenilce tega kontinenta.

Dinarski gozdovi kot ekosistem

// Miha Krofel in Mirko Perušek

Kraljestvo kosmatincev

Dinarski gozdovi so po Evropi znani predvsem po velikih zvereh – rjavem medvedu (*Ursus arctos*), volku (*Canis lupus*) in evrazijskem risu (*Lynx lynx*). Te tri vrste se v zadnjih letih precej uspešno širijo tudi po drugih državah (npr. volkovi v vzhodni Nemčiji in Franciji, medvedi v Italiji in Švici, risi na Baltiku) in postopoma ponovno naseljujejo evropske gozdove, od koder so bile nekoč iztrebljene. Dinaridi pa še vedno ostajajo eno izmed redkih območji, kjer vse tri vrste sobivajo na istem prostoru. Obstoj vseh treh vrst na istem območju vodi do mnogih edinstvenih medvrstnih interakcij, ki dvigajo funkcioniranje kompleksnega ekosistema dinarskih gozdov na še višjo raven.

Zaradi kraškega in pogosto zelo skalovitega terena se zdi, da so dinarski gozdovi še posebej primerni za risa, ki se zelo rad zadržuje na takšnih predelih. Med sledenjem risov v snegu smo večkrat dobili občutek, da prav načrtno obiskujejo mesta s spodmoli, previnsnimi stenami, globokimi kanjoni in udornicami, ki krasijo naše dinarsko območje. Kraški teren z obilico jam zagotavlja tudi veliko izbiro za iskanje brlogov – zimskih počivališč – za medvede. Opažanja s terena kažejo, da medvedi še posebej radi izbirajo vodoravne jame z majhnimi vhodi. Ti pogosto niso širši niti od polovice metra, tako da si je včasih že težko predstavljati, kako se z maščobnimi zalogami obloženi medved jeseni sploh spravi v jamo. Najpomembnejša značilnost dinarskih gozdov, ki še vedno omogoča preživetje velikih zveri, je njihova težka dostopnost za človeka, ki je marsikje preprečila stalno poselitev. Kljub vsemu pa so srečanja z velikimi zvermi v naravi tudi tukaj redkost. To je posledica njihovih velikih domačih okolišev (navadno ti merijo več 100 km²) in majhnih gostot, v katerih živijo. Zato se v dinarskih gozdovih pogosteje srečamo s katero izmed manjših, vendar zato bolj številnih predstavnic zveri, npr. lisico (*Vulpes vulpes*), divjo mačko (*Felis silvestris*), jazbecem (*Meles meles*), kuno belico (*Martes foina*), hermelinom (*Mustela erminea*) ali malo podlasico (*M. nivalis*).

Seveda pa ob plenilcih ne smemo pozabiti tudi na številne druge vrste sesalcev, ki poseljujejo te gozdove. Med velikimi rastlinojedi prevladuje jelenjad (*Cervus elaphus*) in srnjad (*Capreolus capreolus*), v zadnjih letih pa vse številčnejši postaja tudi divji prašič (*Sus scrofa*). V Dinaridih najdemo tudi več kolonij gamsov (*Rupicapra rupicapra*), ki jih najpogosteje srečamo v bolj skalnatih predelih s prepadnimi stenami, npr. Kolpska ostenja, Snežnik, Iški vintgar.

Najbolj pestri skupini sesalcev sta glodavci in netopirji. Pri tem vsekakor ne smemo mimo navadnega polha (*Glis glis*), ki je hrana številnim plenilcem (npr. kozači (*Strix uralensis*), lisici, risu) in kot tak pomemben člen v prehranjevalnih spletih dinarskih gozdov. Med glodavci najdemo tudi posebneže, kot je snežna voluharica (*Chionomys nivalis*). To večinoma po Alpah razširjeno vrsto tu najdemo predvsem v udornicah in podobnih predelih, ki imajo značaj mrazišč.

Ptičji paradiz

Prostranstvo gozdov zagotavlja primerne razmere za bivanje številnih vrst ptic. Prevladujejo bukovo jelovi gozdovi z večjim ali manjšim deležem smreke ter bukovi gozdovi. Večinoma se z gozdovi sonaravno gospodari in opravljajo sečnje ter druga dela. Znotraj teh so posebnost zavarovani pragozdni ostanki dinarskega visokokraškega gozda jelke in bukve. V njih je visok delež odmrlega drevja, in sicer od 10 do 25 % od celotne lesne zaloge. Tam, kjer je veliko odmrlih listavcev, prebiva belohrbti detel (*Dendrocopos leucotos*), ponekod tudi mali muhar (*Ficedula parva*) ter njegov sorodnik belovrati muhar (*F. albicollis*). Z večjim deležem odmrlih iglavcev se že pojavi ledenodobni relikv - triprsti detel (*Picoides tridactylus*). Razmere za gnezdenje v odmrlih deblih v jelovo bukovih in bukovih gozdovih ustrezajo kozači. Periodično plodenje bukve povzroča značilno nihanje populacij navadnih polhov in drugih malih sesalcev ter z njimi njihovih plenilcev. Kozača vztrajno sledi temu ritmu. Jeseni in pozimi, ko polhov ni in je drugih malih sesalcev manj, pa kozače pogosteje srečamo v nižjih predelih ter na gozdnih robovih.

Človek je že pred stoletjem in več v ta prostor vnašal smreko, tako da se je njen delež zavihtel kar na dobro tretjino. Številne kraške doline in njihova obrobja ter posamezne platoje sedaj porašča ta vrsta drevja. Danes v teh predelih najdemo »gorske« vrste ptic. Mali skovik (*Glaucidium passerinum*) živi tudi v teh nižinskih smrekovih nasadih in na zaraščajočih se površinah, ponekod tudi koconogi čuk (*Aegolius funereus*), če le ima v sosedstvu črno žolno (*Dryocopus martius*), ki izdeluje dupla zase in za druge vrste. Na teh površinah, poraslih s smreko, kjer v grmovnem sloju prevladuje leska, živi gozdni jereb (*Bonasa bonasia*). Pogostejši je na grebenih in zaraščajočih se površinah v višjih legah. Povečevanje števila nekaterih lovnih vrst, kot je npr. divji prašič, in krmljenje le-teh so eden izmed možnih vzrokov izginjanja koconogih kur v Dinaridih, in sicer zaradi plenjenja gnezd. Najbolj je ogrožen divji petelin (*Tetrao urogallus*), ki prebiva le še na nekaterih gorskih grebenih.

2

3

4

5

2: Majhen del slovenskih dinarskih gozdov je zaščiten kot pragozdovi. Za razliko od gospodarskih gozdov najdemo tukaj precej več odmrlega drevja, ki nudi bivališča in hrano številnim gozdnim vrstam. foto: Miha Krofel

3: Dinarski gozdovi so najbolj znani po prisotnosti velikih zveri. Največja in najštevilčnejša med njimi je rjavi medved (*Ursus arctos*). foto: Miha Krofel

4: Povečevanje števila nekaterih lovnih vrst je eden izmed možnih vzrokov za izginjanje divjega petelina (*Tetrao urogallus*) v Dinaridih. foto: Miha Krofel

5: Jelenjad (*Cervus elaphus*) je danes največji predstavnik parkljarjev v Dinaridih. foto: Miha Krofel

Skalni osamelci, stene in ostenja so gnezdišče številnih krokerjev (*Corvus corax*) ter veliko manj številnih sokolov selcev (*Falco peregrinus*) ter še manj pogostih planinskih orlov (*Aquila chrysaetos*). Med sovami si ta gnezdilni prostor delita predvsem lesna sova (*Strix aluco*) in le tu in tam velika uharica (*Bubo bubo*).

Kraške doline krasijo vijugaste reke in potoki. V njih iščejo hrano povodni kosi (*Cinclus cinclus*) in vodomci (*Alcedo atthis*). V poplavnih predelih kraških rek jelševi gozdovi postopoma zaraščajo mokre travnike. Belovrati muharji že naseljujejo ta območja.

V času obeh selitev dinarske gozdove obiščejo številne sloke (*Scolopax rusticola*), v letih obilnega obroda bukve pa v ta prostor, poleg številnih drugih ptic, priletijo velike jate pinož (*Fringilla montifringilla*).

Iščoči sonce v gozdu ...

Precej manj kot po sesalcih in pticah so Dinaridi znani po plazilcih in dvoživkah. Na prvi pogled gozdna krajina, z redkimi mesti za sončenje in praktično brez stalnih površinskih voda, ni najbolj primerno območje za plazilce in dvoživke. Kljub temu pa tukaj najdemo kar nekaj vrst, ki so se prilagodile življenju v dinarskih gozdovih.

Večina plazilcev za uravnavanje svoje telesne temperature potrebuje mesta za sončenje. Zato jih najpogosteje najdemo na gozdnih jasadah in drugih presvetlitvah. Največje gostote dosežejo na neporaslih skalnatih vrhovih in prisojnih ostenjih, ki jih v Dinaridih ne manjka. Ena izmed najbolj znanih so ostenja

ob reki Kolpi. Takšne presvetlitve so za plazilce nekakšni otočki sredi morja gozdov.

Poleg naravnih neporaslih površin v naših Dinaridih najdemo tudi kar nekaj presvetlitev, ki jih je ustvaril človek. Med njimi so najpogostejše gozdne ceste in poseki. Prisojni pokončni robovi cest so primeren življenjski prostor za mnoge vrste plazilcev, predvsem kuščarice. Kar nekaj vrst najdemo tudi po opuščeni kamnolomih. Omejena količina umetnih, neredno vzdrževanih struktur v gozdni krajini je zanimiv primer, kako lahko človek s svojimi posegi v naravno okolje do neke mere celo izboljša življenjski prostor za nekatere vrste. Žal to ne velja vedno, saj so lahko npr. ceste po drugi strani tudi pomemben vzrok smrtnosti med plazilci, ki se hodijo gret na cestno površino.

Poleg vrst, ki jih najdemo v večjem delu Slovenije, kot so npr. pozidna kuščarica (*Podarcis muralis*), zelenec (*Lacerta viridis* in *L. bilineata*), slepec (*Anguis fragilis*), belouška (*Natrix natrix*), smokulja (*Coronella austriaca*) in modras (*Vipera ammodytes*), lahko na visokokraških dinarskih planotah najdemo tudi redkejšje vrste, kot so živorodna kuščarica (*Zootoca vivipara*) in navadni gad (*Vipera berus*), ter morda najbolj tipičnega predstavnika dinarske plazilčje favne – horvatovo kuščarico (*Iberolacerta horvathi*). Ta starodavna vrsta je endemit Dinaridov in Vzhodnih Alp. Do danes se je horvatova kuščarica ohranila predvsem v višjih predelih, kjer ima manj tekmecev. Med slednjimi je verjetno najpomembnejša ekološko in tudi po videzu zelo podobna pozidna kuščarica, ki se morda zaradi človeških posegov širi vedno višje in globlje v dinarske gozdove.

6

7

8

... in vode na krasu

Zaradi kraškega terena je večina vode v dinarskih gozdovih pod površjem, tako da ni dostopna za večino živali. To še posebej velja za visokokraške planote, kot so Trnovski gozd, Nanos, Javorniki, Snežniška planota, Menišija, Kočevski rog ter Velika in Goteiška gora. Tukaj stalnih površinskih vod praktično ne najdemo. To je resna ovira za skupino živali, ki navadno vsaj za enega od življenjskih ciklov potrebuje vodo – dvoživke. Vendar v dinarskih gozdovih najdemo dva posebneža, ki sta premagala oviro pomanjkanja površinske vode. Prvi je planinski močerad (*Salamandra atra*), ki ga od navadnega močerada (*Salamandra salamandra*) ločimo po tem, da je popolnoma črn. Planinski močerad je v procesu evolucije postal živoroden. To pomeni, da svojih jajčec ne odlaga v vodo, iz katerih se razvijejo ličinke s škrkami, kot je to značilno za večino drugih dvoživk, ampak celoten razvoj do odrasle živali poteka v materinem telesu. Tako se izleže že popolnoma razvit močeradek, ki diha s pljuči. Druga vrsta, ki je zaobšla pomanjkanje površinskih vod, je močeril ali človeška ribica (*Proteus anguinus*). Ta naša najbolj nenavadna žival je razvila vrsto prilagoditev za življenje v podzemlju – kraških jamah, kjer voda praktično nikoli ne presahne.

Kljub prevladovanju za vodo propustnih kamnin pa ponekod vendarle najdemo manjša površinska vodna telesa, ki omogočajo preživetje nekaterim bolj običajnim dvoživkam, kot so sekulja (*Rana temporaria*), navadna krastača (*Bufo bufo*) in planinski pupek (*Mesotriton alpestris*). Te vrste se morajo za dostop do vode zahvaliti drugim živalim, s katerimi sobivajo. Divji prašiči in jelenjad se namreč radi valja-

jo v blatu, ki ga razmočijo padavine. Nekatera takšna mesta veliki rastlinojedci tako redno obiskujejo, da se zaradi teptanja s kopiti in valjanja oblikuje neprepustna ilovnata plast, ki zadržuje vodo – nastanejo kaluže. In takšne kaluže so nato primeren življenjski prostor za dvoživke.

To je le eden izmed primerov, kako ena vrsta pomembno vpliva na mnoge druge. Takšnih medvrstnih povezav je v naših dinarskih gozdovih ogromno, večine jih verjetno niti ne poznamo. Zaradi tega je ključno, da ohranimo ta ekosistem kot celoto z vsemi njegovimi sestavnimi deli – od najmanjših pršic in glivic do največjih plenilcev v Evropi. ●

6: Mladič navadnega polha (*Glis glis*).
foto: Miha Krofel

7: V višjih predelih lahko naletimo tudi na navadnega gada (*Vipera berus*).
foto: Miha Krofel

8: Velik delež odmrlega drevja v jelovo bukovich in bukovich gozdovih zagotavlja kozači (*Strix uralensis*) dobre razmere za gnezdenje.
foto: Miha Krofel

Dinaricum - Društvo za ohranjanje, raziskovanje in trajnostni razvoj Dinaridov - je prostovoljno društvo, ki velik del svojih aktivnosti posveča dinarskim gozdovom. Poleg raziskav precej pozornosti namenja ozaveščanju javnosti o pomenu tega območja in živali, ki tu živijo. Kot partnerji sodelujejo tudi pri večjih projektih, kot sta Interreg »DinaRis« in Life+ »SloWolf«. Več o aktivnostih, možnosti sodelovanja in dodatnih informacij o naravi v Dinaridih je dostopnih na spletni strani www.dinaricum.si.